

YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

Suositus

1 (4)

4.4.2023

VTDno-2023-518

Digitoimisto
Valtiovarainministeriö, JULKlct -osasto

Suositus ja tiedustelu tekoälyn hyödyntämistä ohjaavista yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinneista

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen. Lisäksi valtuutetun tehtävänä on ulkomaalaisten oikeuksien ja aseman edistäminen sekä toiminta kansallisena ihmiskaupparaportoijana ja naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana.

Saatamme Digitoimiston ja valtiovarainministeriön tietoon seuraavat valtuutetun suositukset, mukaan lukien valtuutetun suositukset uudelle hallituskaudelle. Lisäksi pyydämme toimittamaan tietoja siitä, miten yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on suunniteltu tehtäväksi digikompassiin sisältyville elämäntapahtumapalvelukokonaisuuksille.

Digitalisaation lähtökohdaksi on nykyistä vahvemmin otettava velvoite edistää yhdenvertaisuutta

Digitalisaatiolla on merkittävä potentiaali edistää yhdenvertaisuutta, mutta samalla se voi huonosti suunnattuna ja käytettynä voimistaa nyky-yhteiskunnan epäyhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti eduskunnalle maaliskuussa 2022 antamassaan kertomuksessaan, että digitalisaation lähtökohdaksi on nykyistä vahvemmin otettava yhdenvertaisuuden edistäminen ([Linkki yhdenvertaisuusvaltuutetun 2022 eduskuntakertomukseen](#)).

Digitalisaatiohankkeissa ja -ohjelmissa, kuten digikompassissa, on huomioitava perustuslain 22 § (perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen), 6 §

(yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltä) sekä niitä täsmentävä yhdenvertaisuuslain 5 §. Viranomaisilla on yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaisesti velvollisuus aktiivisesti ja suunnitelmallisesti edistää yhdenvertaisuutta. Velvoite edellyttää tehokasta yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia myös digi- ja tekoälyjärjestelmiä suunniteltaessa, kehitettäessä ja käytettäessä sekä näitä koskevissa ohjelmissa ja hankkeissa.

Digitaalisten palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa tulee aina taata niiden saavutettavuus. Saavutettavuutta on myös arvioitava säännöllisesti. Saavutettavuus ei ole kuitenkaan ainoa yhdenvertaisuusnäkökulma, josta digi- ja tekoälyhankkeita on arvioitava.

Mikäli tehokasta ja huolellista yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia ei tehdä, digitalisaatioratkaisut voivat syventää yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta ja rakenteellista syrjintää sekä muodostua jopa lainvastaisesti syrjiväksi.

Digikompassin hankkeissa, erityisesti digitalisoitavissa elämäntapahtumapalvelukokonaisuuksissa, on tehtävä yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia

Myös digikompassin toimenpiteille on tehtävä yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia.

Varsinkin kompassiin sisältyville 40 digitalisoitavalle elämäntapahtumapalvelukokonaisuuksille on tehtävä kattavaa ja jatkuvaa yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, ja arvioinnin tulosten on ohjattava palvelukokonaisuuksien toteutusta. Arviointi on tehtävä huomioiden kaikki eri syrjintäperusteet.

Valtuutettu on nostanut tämän esille jo aiemmassa digikompassin luonnosta koskevassa lausunnossaan (VVTDno-2022-1160). Valitettavasti kirjasta yhdenvertaisuusvaikutusarviointien tekemisestä ei nimenomaisesti kirjattu näkyviin digikompassin materiaaleihin tai mittareihin. Tästä syystä pyydämme lisätietoja siitä, miten vaikutusarviointit on suunniteltu tehtäväksi.

Tarvitaan osallistavaa ja nykyistä laajempaa yhteiskunnallista keskustelua tekoälyn hyödyntämisestä ja vaikutuksista

Valtuutettu on eduskunnalle 2022 luovuttamassaan kertomuksessa todennut Suomessa olevan tarvetta nykyistä laajemmalle yhteiskunnalliselle keskustelulle siitä, minkälaista sääntelyä tekoälyn kehittämisestä ja käytöstä

on laadittava, jotta ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen turvataan. Lisäksi tarvitaan myös yleisemmin keskustelua siitä, millaisia vaikutuksia tekoälyn käytössä on yhdenvertaisuudelle ja perusoikeuksille. Eri ihmisryhmien inkluusio tulee ottaa nykyistä vahvemmin tavoitteeksi eri yhteiskunnan toimintoja ja palveluita digitalisoitaessa.

Valtuutettu korosti eduskuntakertomuksessaan monialaisuutta ja yhteistyötä sekä eri sidosryhmien osallistamista tekoälyn kehittämisessä ja hyödyntämisessä. Tekoälyn laajakantoisten vaikutusten vuoksi eri väestöryhmille on tarjottava tietoa ja koulutusta tekoälyn perusasioista. Lisäksi on panostettava sellaisten tekoälytutkimuksen ja innovaatioiden rahoittamiseen, joiden näkökulmana ja tavoitteena on yhdenvertaisuuden edistäminen.

Valtuutettu tukee näkemyksiä, joita joukko asiantuntijoita on Digitoimistolle 17.2.2023 osoittamallaan kirjeellä ”Kansalaisten inkluusiivisesta osallistamisesta digitalisaation kansallisiin tavoitteisiin” viestittänyt.

Valtuutetun suositukset tulevalle hallituskaudelle

Tulevalle hallituskaudelle valtuutettu on esittänyt erityisesti seuraavat toimenpidesuositukset tekoälyn hyödyntämisestä:

- **Valtioneuvoston tekoälyä hyödyntävissä hankkeissa ja hankinnoissa varmistetaan tehokas yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi.** Viranomaisilla on lakisääteinen velvoite edistää yhdenvertaisuutta toiminnassaan.
- **Tälle työlle on varmistettava valtioneuvostotasoinen tukirakenne ja sovittava ohjaus- ja seurantavastuista.** Esimerkiksi valtiovarainministeriön tai sen puitteissa toimiva poikkihallinnollinen digitoimisto olisi luonteva toimija toimien koordinoimiseksi, ohjaamiseksi ja seuraukseksi.

Ministeriöiden on omassa toiminnassaan ja suhteessa alaiseen hallintoonsa konkreettisin toimin ja tavoittein varmistettava, että tekoälyn hyödyntäminen ei johda rakenteellisen syrjinnän lisääntymiseen tai syrjintään. Yhdenvertaisuusvaikutusarviointien tekeminen ja niiden seuraaminen, tulosohjaus ja resursointi ovat keinoja tukea tätä. Vuonna 2022 julkaistussa tutkimuksessa on tuotettu arviointikehikko syrjimättömän tekoälyn varmistamiseksi (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja

2022:54; Algoritminen syrjintä ja yhdenvertaisuuden edistäminen: Arviointi-kehikko syrjimättömälle tekoälylle – Tekoälyn vinoumien välttäminen - hankkeen loppuraportti). Tutkimuksen ja kehikon tehokas hyödyntäminen on varmistettava valtioneuvostotasolla.

Lopuksi; Tiedustelu digikompassiin liittyen

Toivomme Digitoimiston ja valtiovarainministeriön huomioivan suosituksemme.

Kuulemme mielellään mahdollista toimista ja seikoista, joiden arvioitte vaikuttavan suositustemme toimeenpanomahdollisuuksiin, erityisesti esimerkiksi koskien uudelle hallituskaudelle osoittamiamme suosituksia.

Pyydämme lisäksi toimittamaan tietoja siitä, miten yhdenvertaisuusvaikutusarviointi on suunniteltu tehtäväksi digikompassiin sisältyville 40 digitalisoitavalle elämäntapahtumapalvelukokonaisuudelle.

Lisätietoja: tiina.valonen@oikeus.fi, puh. 358 (0)29 56 66 820.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kristina Stenman

Erityisasiantuntija

Tiina Valonen

Jakelu

digitoimisto@gov.fi; kirjaamo.vm@gov.fi

Tiedoksi

susanna.huovinen@gov.fi; laura.eiro@gov.fi; jarkko.levasma@gov.fi; mika.nordman@gov.fi; niko.ruostetsaari@gov.fi;